

Ющик А. И. Ценность личности в праве: методологические вопросы критериев измерения

Статья посвящена выяснению методологического аспекта определения в праве ценности личности. Критически оценивается трактовка естественного права как наиболее гуманного и адекватного мерила этой ценности. Подчеркнуто, что правовое определение ценности человека обусловлено его социальной ценностью, которая, в свою очередь, зависит от социально-классового строения общества. Указано на ошибочность представления об универсальном характере прав человека на основе только лишь европейских ценностей, а также их трактовка с позиций консерватизма и либерализма. Сделан вывод, что действительную социальную ценность человек представляет не как собственник, а как трудящийся, и поэтому лишь в обществе трудящихся личность является истинной ценностью для права.

Ключевые слова: право, ценность, личность, общество, свобода.

Yushchuk O. The value of the individual in law: methodological issues of measurement criteria

The article is devoted to clarifying methodological aspects of determining the right value of the individual. Critically evaluated interpretation of natural law as the most humane and adequate measure of value. Emphasized that the legal definition of human predetermined values of social value, which in turn depends on the social class structure of society. Specified on the error of understanding of the universal nature of human rights on the basis only of European values and their interpretation from the point of conservatism and liberalism. It was concluded that the true social value of a person is not as owner but as a worker, and therefore only person in the community of workers real value to law.

Key words: right, value, personality, society, freedom.

УДК 340.1

*Наталія Миколаївна Оніщенко,
завідувач відділу теорії держави і права
Інституту держави і права
ім. В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України,
Заслужений юрист України*

**ПРАВОВА АНАЛІТИКА: СУТНІСНІ ПІДХОДИ,
РЕАЛІЇ, РОЗВИТОК НА ПЕРСПЕКТИВУ**

Не секрет, що проблематика прав людини, її можливостей, прагнень сьогодні повинна мати першочергове значення у практичному й доктринальному вимірах.

Також не є секретом, що якість нашого життя залежить від якісного законодавства і конструктивного та дієвого права. Давно в цій царині сформовані «великі напрями» і «невеликі спрямування» для досягнення певного ефекту в зазначеному форматі: це і правова політика держави з відповідними інституціями, і певні канони нормотворчості, нормопроєктування, правотворчості, правила юридичної техніки тощо. Ніби зрозумілі всі тактики для необхідного стратегічного удосконалення і підвищення ефективності в законодавчому полі. Втім, досягнутого відчутного ефекту ми, пересічні громадяни, на жаль, не відчуваємо... Крім того, без перебільшення можна зазначити, що попри всі зусилля життя пересічної людини обтяжується досить часто з прийняттям нового нормативно-правового акта і появою чергового нововведення у регулюванні відповідних суспільних відносин (чого вартують славнозвісні тарифи, регулювання життєдіяльності учасників Антитерористичної операції (АТО), членів їх сімей, дітей-сиріт тощо). Це констатують вже не тільки спеціалісти-правники, а й люди, які далекі від правової діяльності. Проте, враховуючи, що стилем спілкування і способом життя, ознакою сьогодення стає постійна констатація «погано» та «ще гірше», хотілося б не тільки обмежитися відповідною констатацією, а й зробити певні спроби, запропонувати шляхи та напрацювання задля удосконалення відповідної стратегії правотворення в умовах кризових проявів в економіці, відсічі агресії з боку Росії, запобігання гострих соціальних конфліктів. На нашу думку, повинно йтися про такий напрям наукового узагальнення, як правова аналітика. Запропонуємо словниковий доробок: «аналітичний» – той, що ґрунтується на застосуванні аналізу; той, що використовують, здійснюючи аналіз [1, с. 28]. Інше визначення: «аналітика» – вчення про те, що стосується аналізу, ґрунтується на аналізі чи використовується для нього [2, с. 24].

У такий спосіб визначимо правову аналітику як способи і прийоми, що стосуються проведення аналізу в певній правовій сфері (напрямі) задля отримання відповідного знання (вчення). Структурно правова аналітика може і повинна обіймати як відповідний аналіз уже чинних норм, так і звернення «на прогностику», на передбачення, що, можливо, дасть змогу запрограмувати необхідність, реальну дію, можливості, потенції певного нормативно-правового акта.

Не секрет, що нормативно-правові акти, на які покладена певна суспільна надія щодо упорядкування суспільних відносин, на жаль, не спрацьовують і пояснювати це тільки посилюючись на складні еконо-

мічні, політичні, соціальні тощо умови, мабуть, немає сенсу. Річ у тому, що кожний акт повинен мати своїм підґрунтям серйозне і всебічне вивчення його потенційної дії, певного конструктиву, реального ефекту, відповідності суспільним очікуванням тощо.

Кожне явище розкривається саме у своїх функціях.

Декілька констатацій про функції правової аналітики.

Функції правової аналітики можна розділити на дві групи:

- теоретичні, що забезпечують розвиток та якісний приріст знань;
- прагматичні, спрямовані на вирішення завдань юридичної практики.

До теоретичних функцій слід віднести такі:

1. Гносеологічна (пізнавальна) функція. Правова аналітика сприяє розширенню і поглибленню наукових знань про правовий розвиток України, розкриваючи загальні та специфічні риси, аналізуючи стабільні та тимчасові правові ситуації в різних державах, досліджуючи функціонування певних елементів правової системи в особливих національних, політичних і соціально-економічних умовах. Аналіз та оцінка загального й особливого у тих чи інших правових явищах дає змогу створювати відповідні типології та класифікації, спрогнозовані на майбутнє.

2. Евристична функція. Правова аналітика забезпечує не лише механічне накопичення знань про різні правові явища та процеси, а й аналізує стійкі, повторювані зв'язки між ними, виявляє закономірності та тенденції виникнення, функціонування і розвитку різних правових явищ та окремих юридичних інститутів.

3. Прогностична функція. Дослідження закономірностей і пріоритетів розвитку правових феноменів сучасності та загальносвітових політичних, економічних і юридичних процесів (таких, наприклад, як глобалізація) дає змогу спрогнозувати подальший розвиток як окремих засобів правового регулювання, так і права загалом.

4. Критична функція. Правові дослідження дають змогу побачити недоліки та прорахунки розвитку власної правової системи і правових систем інших країн. Неупереджений аналіз іноземної юридичної практики сприяє також деідеологізації правових доктрин і теорій.

До прагматичних функцій можна віднести, наприклад, такі:

1. Функція сприяння законотворчості. Правила сучасної нормотворчої діяльності вимагають ретельної розробки текстів нормативно-правових актів з урахуванням не тільки місцевого, а й регіонального та загальносвітового досвіду регулювання відповідних суспільних відносин. Дослідження правознавців дають змогу отримати необхідну інформацію, проаналізувати її та зробити висновки стосовно прийнятності або недоцільності використання правових моделей, розроблених в інших державах, передбачити наслідки їх впровадження у національне законодавство.

2. Функція забезпечення належного тлумачення законодавства. Передусім це стосується тлумачення міжнародних договорів та актів міжнародних організацій, які застосовуються на території відповідної держави. Для того щоб встановити дійсний зміст деяких положень вказаних джерел права, необхідно звернутися до міжнародного досвіду чи досвіду тих країн, де вже склалася відповідна практика. Те саме стосується й тих випадків, коли окремі норми права чи правові інститути запозичуються (рецепція) з інших правових систем.

3. Функція сприяння правозастосовній практиці. Правова аналітика, серед іншого, досліджує моделі запобігання і регулювання соціальних конфліктів, вона має справу з широким колом типових рішень. Досвід, накопичений у різних правових системах світу, розширює і збагачує вибір оптимального рішення конкретної справи в конкретних умовах темпорально-правового гатунку.

4. Інтеграційна функція. Правові аналітичні дослідження допомагають вирішувати такі завдання, як уніфікація й оптимізація розвитку національного права, гармонізація і зближення національних законодавств, необхідність подолання існуючих суперечностей між законодавством різних країн.

5. Освітньо-педагогічна функція. Юридична освіта не може вважатися повноцінною без отримання знань про існуючі в світі моделі освіти, про особливості їх виникнення, побудови та функціонування, застосування у певних умовах праводержавотворення. Цей досвід є безцінним для України сьогодні.

Наступний фрагмент нашого розгляду пов'язаний із тим, що правова аналітика повинна бути власною не тільки практичному зрізу юриспруденції, а й науковому доробку. Річ у тому, що ще більш «броунівським рухом» порівняно з практикою можуть виглядати сьогодні наукові напрацювання. Так, наприклад, не секрет, що тема дисертаційного дослідження майбутнього дослідника обирається передусім з урахуванням того, що вже «осягнув», «охопив» науковим світоглядом майбутній науковий керівник. Це непогано, підлягає тривалому дискусуванню. Втім, саме дисертаційні дослідження повинні привносити відповідний ефект в удосконалення правової творчості та правового регулювання. Навряд на це можна очікувати, коли написана «51-а чи 60-а» дисертація на одну і ту ж тему, під час розгляду якої «справжнім відкриттям» стануть «маленькі нюанси», які б могли бути досліджені під час семі-

нарів чи круглих столів. Правова аналітика повинна стати концентрацією напрямів, необхідних майбутньому правовому, в цьому випадку, пошуковому розвитку.

Крім того, ще один аспект розгляду, який має забезпечувати правова аналітика, безумовно, пов'язаний із належним сприйняттям права громадянським суспільством і кожною пересічною людиною.

Серед багатьох ракурсів наукових досліджень у сфері «людина – право» проблематиці сприйняття права, на жаль, не приділялася належна увага на жодному з етапів розвитку нашого суспільства. Безумовно, аналізувалися науково необхідні характеристики права, такі як його сутність і природа, призначення і дієвість, ефективність правових норм, місце права в національних правових системах, врешті-решт, досліджувалася категорія цінності та значення, «авторитета» або престижу права. Проте, на жаль, учені-правознавці не замислювалися у межах теоретичних, монографічних, пошукових праць, як та чи інша норма може і стане сприйнятою кожним індивідом, особою, громадянином, повага до права, його дотримання і підтримка будуть бажаними для кожного, а не насильницьким примусовим процесом або, ще гірше – ставлення до правових норм характеризуватиметься як презирливе, байдуже. Наявна сучасна законодавча база України свідчить про те, що в ній загалом враховані не лише національні, а й європейські вимоги і стандарти, і при тому можна спостерігати повну «хворобливість» у сферах правового регулювання, правореалізації, правозастосування, яку пояснити важко, якщо враховувати тільки вади тих чи інших правозастосувальних механізмів.

Наведений фрагмент, безумовно, не має на меті вичерпний аналіз сутнісної проблеми сприйняття права як явища соціальної дійсності, проте саме в межах правової аналітики слід наголосити, що дослідження цієї проблеми повинно здійснюватися принаймні в двох площинах: 1) яким повинно бути «право цивілізованих народів», щоб сприйматися пересічним громадянином, бути його «фортецею», надією щодо самореалізації, засобом особистого зростання; 2) яким повинен бути загальнокультурний, соціальний, суто правовий рівень пересічного громадянина, щоб він був здатний, готовий до настанов сучасного права як відображення, віддзеркалення правового демократичного розвитку.

Саме правова аналітика в цих умовах повинна відповісти, чи гарантує прийнята норма: відчуття захищеності кожним, гарантованості прав та законних інтересів, протистояння сваволі у процесі впорядкування суспільних відносин, безсумнівної дії механізмів щодо впровадження правового порядку в усіх сферах суспільного життя, гарантування та забезпечення системи безпеки, що пов'язана з соціальною діяльністю, особливо тією, що несе потенційну загрозу життєво важливим інтересам особи, суспільства та держави. А це далеко не повний перелік наших очікувань від сучасного права. Багато в чому успіхи демократичних перетворень залежать від того, наскільки право в суспільстві підтримують та поважають різні соціуми загалом та кожен індивід зокрема. Без чіткого уявлення про це неможливий демократичний розвиток у кожній сфері життєдіяльності людини.

Отже, не викликає сумніву, що боротьба з правовим нігілізмом, правовим песимізмом повинна мати своїм підґрунтям передусім потенціал правової аналітики.

Наголосимо, що ще одним кроком, який має «обслуговувати» правова аналітика, є ретельне вивчення усіх складових, які допоможуть забезпеченню якісної юридичної освіти в державі. Не маючи жодних сумнівів у необхідності реформування означеної сфери, все ж, зауважимо, що обов'язково тут слід враховувати саме потреби пересічної людини і відчувати імпульси, які йдуть від громадянського суспільства.

З розвитком європейських інтеграційних процесів, їх поширенням на всі сфери суспільного життя, появою нових більш складних інтеграційних систем, пов'язаних як із поглибленням інтеграції, так і з розширенням самого інтеграційного об'єднання, активізувалися спроби теоретичного і практичного пошуку нових освітніх юридичних програм.

Зміни, що відбуваються в Україні, і світі зокрема, активно впливають і на сучасну соціокультурну ситуацію, яка, зі свого боку, вимагає від суспільства певної мобільності й адекватної відповіді на сучасні вимоги до освіти.

Пріоритетним завданням юридичної освіти стає створення таких умов розвитку суспільства, які забезпечили б у майбутньому його готовність жити й успішно діяти у світі гуманістичних цінностей. У педагогічному аспекті це означає, що основним результатом освітнього процесу повинна стати не система знань, умінь і навичок сама по собі, а готовність до сучасних інтелектуальних, соціально-правових, комунікативних, інформаційних практик, сприйняття права, його потенціалу як загальнолюдських цінностей.

Система юридичної освіти ґрунтується на єдиній державній політиці, яка спрямована на забезпечення динамічного розвитку сучасної освіти в прямому поєднанні з розвитком юридичної науки. Сучасна правова освіта має забезпечувати задоволення потреб особистості в постійному зростанні, підвищенні конкурентоспроможності в умовах професійної мобільності та соціальної захищеності.

У такий спосіб можемо констатувати, що правова аналітика є необхідним супровідним елементом і юридичної практики, і юридичної науки, і юридичної освіти. Окремо зазначимо, що її сутність і прогностичний характер повинні слугувати важливим інструментом пізнання правової дійсності, засобом встановлення істини щодо необхідного правового регулювання суспільних відносин. Саме це спрямування (правова аналітика) являє собою методику аналізу, певні тактики, стратегію і прогностику сучасного правового розвитку.

Саме тому правову аналітику в доктрині називають мистецтвом аналізу та майстерністю фахівців.

Використані джерела

1. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / З. Й. Куньч. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005.
2. Загнітко А. П. Великий тлумачний словник. Сучасна українська мова від А до Я / А. П. Загнітко, І. А. Щукіна. – Донецьк : БАО, 2008.

Онищенко Н. М. Правова аналітика: сутнісні підходи, реалії, розвиток на перспективу

Стаття присвячена сутності та значенню такого феномена соціальної дійсності, як правова аналітика. Окремий вектор становить розгляд її функцій, певна увага приділялася завданням правової аналітики щодо юридичної практики, науки та освіти.

Ключові слова: правова аналітика, правотворчість, нормотворчість, функції правової політики, аналіз у правовій сфері, прогностика.

Онищенко Н. Н. Правовая аналитика: сущностные подходы, реалии, развитие на перспективу

Статья посвящена сущности и значению такого феномена социальной действительности, как правовая аналитика. Отдельный вектор составляет рассмотрение его функций, определенное внимание уделялось задачам правовой аналитики по юридической практике, науке и образованию.

Ключевые слова: правовая аналитика, правотворчество, нормотворчество, функции правовой политики, анализ в правовой сфере, прогностика.

Onishchenko N. Legal analyst: essential approaches, realities and long-term development

The article is devoted to the nature and significance of the phenomenon of social reality, as a legal analyst. A separate review is the vector of its functions, some attention was paid to the task of legal analysis on legal practice, jurisprudence and legal education.

Key words: legal analysis, law-making, rule-making, the functions of legal policy analysis in the legal field, prognostication.

УДК 349.22 (477)

Микола Іванович Інішин,
завідувач кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ТА СУТНОСТІ ПРАВА НА ПРАЦЮ ЗА ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У складних економічних умовах, у яких сьогодні перебуває Україна, одним із важливих напрямів розвитку економіки країни та зростання добробуту населення є стимулювання різних форм зайнятості населення, збільшення кількості робочих місць для ефективної реалізації всіма бажаючими свого права на працю. Саме реалізація конституційного права на працю є запорукою створення і здобуття для себе і своєї сім'ї законних джерел існування, сприяє розвитку та реалізації особистих, творчих і професійних здобутків, створює основу соціальної захищеності особи у випадку настання різноманітних соціальних ризиків. Сучасний зміст і сутність права на працю обумовлюють не лише розвиток механізмів регулювання, гарантування, реалізації та охорони цього права, а й визначають всю спрямованість галузі трудового права на певному етапі розвитку держави.

Безумовно, реформи в економіці обумовлюють поступову трансформацію змісту права на працю у бік розширення його меж. Саме тому сьогодні, коли держава потребує стимулювання економіки через отримання фінансових інвестицій, важливою умовою цього процесу є розвиток та оновлення правового